

ТРСТЕНИЧКА СУКЊА (Ја малена, сукњица шарена)

У тексту ће бити речи о колекцији сукања које се чувају у етнолошкој збирци трстеничког Музеја, подзбирка текстил – народно одевање и украшавање. Сукње су прикупљане од 1983. до 1989. године. Прикупљала их је Љубица Живковић, магистар етнологије, која је читав радни век провела у Музејској збирци у Трстенику. Ове сукње су, као јединствена колекција, од 1983. године, када је оформљена музејска збирка, до данас, биле излагане само једном. Изложба је била отворена 15. јуна 1994. у оквиру манифестације Јефимијини дани. Осим поменутих сукњи, на изложби ће бити представљене и три сукње које су, путем поклона 2016. и 2017. укључене у постојећу колекцију сукњи.

Сукња је, као део народне ношње, настала шездесетих година 19. века и чини прекретницу у развоју женске ношње. Сукња је била произведена у кућној радиности, од сировина које су биле доступне сваком сеоском домаћинству (сукно од домаће вуне и платно од тежине), једноставног облика и украса. Српска сељанка сама гаји и прерађује све текстилне сировине. За израду сукње бира најквалитетнију вуну коју прерађује у великим количинама. Она доминира ношњом у Централној Србији у периоду од приближно једног века. Као део народне ношње, сукња се шири и ван ових граница – прво у суседне области, а потом и на већи део Србије.

Нема много података у стручној литератури о сукњи као о одевном предмету у Србији током средњег века. Мада се помиње „хаљетак од грубог платна (сукна)“ и „српске свилене сукње“ у 14. веку, сматра се да се не мисли на сукњу насталу у 19. веку, већ на белу сукнену кошуљу „’аљину“ са рукавима, која се носила зими. Сама реч сукња је изведена од речи „сукно“, дакле одевни предмет је добио име по материјалу од кога је изворно прављен.

Развој сукње у трстеничком крају се креће од једнобојних и тешких тканина од вуне и конопље половином 19. века, преко тканина од финих влакана вуне, па све до тканина од најлепше обрађене свиле у другој половини 20. века. Употреба сукње је значила раскид са оријенталним навикама, а сама сукња није била обична копијаградске ношње већ је била права изворна творевина чија је подлога искуство бројних генерација.

Од 80-их година 19. века сукња улази у сталну употребу, поготово код девојака и млађих жена. Као доминантан одевни предмет, сукња потискује неке, до тада уобичајене одевне предмете, као што је задња прегача, док се кошуља скраћује.

Сукње 19. века су дуге до пета, широке и тешке. У последњим деценијама 19. века појављује се сукња шивена из више делова, крупних набора на леђима до кукова. Предњи део сукње је био раван, да би ту могла да се постави кецеља. Првих деценија 20. века појављују се сукње које ће се усталити као коначни облик шумадијског типа сукње и задржаће се народној ношњи све до након Другог светског рата.

У 30-им и 40-им годинама 20. века, мирном периоду српске историје, развијају се међу сукњама специфични ткачки обрасци карактеристични за трстенички крај: то су сукња грча, завијача и сукња у левле.

1. **сукња грча** (у етнолошкој збирци Музеја у Трстенику само судве сукње овог типа) је име добила по утканим наборима. Ове сукње су ткане на хоризонталним разбојима, посебно техником „навијања на грчу“. Сукње су црне основе са црвеним односно љубичастим вертикалним дангама. У Бучју је живела ткаља која се специјализовала за ова тип сукњи – Марија Цвејић (1907-1990). Сукња грча је била веома омиљена и широко распрострањена у трстеничком крају у периоду између два светска рата.

2. **сукња завијача (завјача, зевјача, зављача)** је име добила по начину на који се носила – у почетку се сукња завијала око женског струка и тако причвршћивала копчом или дугметом. Касније ће све сукње у трстеничком крају бити зване овим терминима којима су се додавали и дуги термини:

3. **сукња мелеска (мелезарка)** је најчешће памучна или ланена сукња, име је добила по техници ткања – двонитним ткањем или преткивањем;

4. **сукња изливка (изливарка)** је вунена тешка сукња која је име такође добила по техници по којој је ткана – изливањем;

5. **сукња „у левле“** је свечани тип сукње, такође је добио име по техници ткања. Ове сукње су се носиле у специјалним приликама

6. **сукња убирача (набирача, пребирача)** је добила име по наборима који су се формирали шивењем око појаса. Набори су ишли предњим делом сукње до кукова.

7. **сукња плисирка** је посебан тип сукње која је ткана на разбоју техником плисирања. По овој техници је читав тип сукње добио име.

Трстенички крај је веома интересантан јер га Морава дели на два дела. Крај са леве стране Мораве – Левач, је под утицајем Шумадије, а села са десне стране која припадају Западном Поморављу и која по дијалекту спадају у косовско-ресавски тип, имају утицај и Косова и јужне Србије. Осим тога, кроз Трстеник, у потрази за послом или бољим животом, услед миграција становништва, долазе људи из разних крајева Србије, који у овај крај доносе своје обичаје и народну ношњу. Из свих ових разлога, управо се у Трстенику јавља специфичан тип сукњи који се не може наћи ни у једном другом крају.

Када се осврнемо на период дужи од стотину година настанка и развоја „трстеничке сукње“ оно што се неоспорно намеће оку посматрача јесте бројност облика и разноврсност технике ткања, као и колорит у највећој мери изражен у бескрајном низу разнобојних пруга. У једновековном развоју трстеничке сукњеи смена више генерација жена као њених стваралаца, свака од њих је стварала своју сукњу. То је разлог зашто у етнолошкој збирци сукњи трстеничког музеја не постоје два једнака примерка.

Колекција сукања из етнолошке збирке трстеничког музејачува сукње трстеничког краја од средине 19. века па до половине 20. века. Јављају се под различитим називима – завјача, мелеска, у левле, укрснице.. Техника ткања ових сукњи је разноврсна: изливка, у левле, на даску, двонитна, плисирка, грча. Двонитна техника ткања је прастара техника и обухвата време од неолита преко словенских времена и траје до данас, док техника ткања у левле има корен још из средњег века. Ове сукње су ткане од обичног влакна, вуне, лана, памука, конопље, са додатком вунице, свилице, срме.

На овим сукњама доминира моотив пруга „данги“ које су појединачне или у сноповима или могу бити назубљене. Цветни и геометријски мотиви су израђени техником веза или „на даску“. Мотиви и боје на сукњама су узимани са пешкира, покривача за главу које садрже елементе дубоке старине. Боје памучних и ланених летњих сукњи су беле, модре и црвене (алева) у комбинацијама са мрким, жутиим, белим, црним, љубичастим и зеленим. Вунене сукње које су се носиле зими обично тамнијих боја, са мотивом данги (пруги).

Сукње су рађене на справама примитивне израде, строг порекла, облика. Те справе су: разбој, преслице, мотовила, чекрци. Све сукње су као украс имале сатенску или памучну пију (траке) која је у почетку имала практичну намену, а то је заштита материјала од хабања, да би касније ове пије попримиле и естетску улогу.

TRSTENIČKA SUKNJA (Ja malena, suknjica šarena)

U tekstu će biti reči o kolekciji sukanja koje se čuvaju u etnološkoj zbirci trsteničkog Muzeja, podzbirka tekstil – narodno odevanje i ukrašavanje. Suknje su prikupljane od 1983. do 1989. godine. Prikupljala ih je Ljubica Živković, magistar etnologije, koja je čitav radni vek provela u Muzejskoj zbirci u Trsteniku. Ove suknje su, kao jedinstvena kolekcija, od 1983. godine, kada je oformljena muzejska zbirka, do danas, bile izlagane samo jednom. Izložba je bila otvorena 15. juna 1994. u okviru manifestacije Jefimijini dani. Osim pomenutih suknji, na izložbi će biti predstavljene i tri suknje koje su, putem poklona 2016. i 2017. uključene u postojeću kolekciju suknji.

Suknja je, kao deo narodne nošnje, nastala šezdesetih godina 19. veka i čini prekretnicu u razvoju ženske nošnje. Suknja je bila proizvedena u kućnoj radinosti, od sirovina koje su bile dostupne svakom seoskom domaćinstvu (sukno od domaće vune i platno od težine), jednostavnog oblika i ukrasa. Srpska seljanka sama gaji i prerađuje sve tekstilne sirovine. Za izradu suknje bira najkvalitetniju vunu koju prerađuje u velikim količinama. Ona dominira nošnjom u Centralnoj Srbiji u periodu od približno jednog veka. Kao deo narodne nošnje, suknja se širi i van ovih granica – prvo u susedne oblasti, a potom i na veći deo Srbije.

Nema mnogo podataka u stručnoj literaturi o suknji kao o odevnom predmetu u Srbiji tokom srednjeg veka. Mada se pominje „haljetak od grubog platna (sukna)“ i „srpske svilene suknje“ u 14. veku, smatra se da se ne misli na suknju nastalu u 19. veku, već na belu suknenu košulju „’aljinu“ sa rukavima, koja se nosila zimi. Sama reč suknja je izvedena od reči „sukno“, dakle odevni predmet je dobio ime po materijalu od koga je izvorno pravljen.

Razvoj suknje u trsteničkom kraju se kreće od jednoboynih i teških tkanina od vune i konoplje polovinom 19. veka, preko tkanina od finih vlakana vune, pa sve do tkanina od najlepše obrađene svile u drugoj polovini 20. veka. Upotreba suknje je značila raskid sa orijentalnim navikama, a sama suknja nije bila obična kopijagradске nošnje već je bila prava izvorna tvorevina čija je podloga iskustvo brojnih generacija.

Od 80-ih godina 19. veka suknja ulazi u stalnu upotrebu, pogotovo kod devojaka i mlađih žena. Kao dominantan odevni predmet, suknja potiskuje neke, do tada uobičajene odevne predmete, kao što je zadnja pregača, dok se košulja skraćuje.

Suknje 19. veka su duge do peta, široke i teške. U poslednjim decenijama 19. veka pojavljuje se suknja šivena iz više delova, krupnih nabora na leđima do kukova. Prednji deo suknje je bio ravan, da bi tu mogla da se postavi kecelja. Prvih decenija

20. veka pojavljuju se suknje koje će se ustaliti kao konačni oblik šumadijskog tipa suknje i zadržaće se narodnoj nošnji sve do nakon Drugog svetskog rata.

U 30-im i 40-im godinama 20. veka, mirnom periodu srpske istorije, razvijaju se među suknjama specifični tkački obrasci karakteristični za trstenički kraj: to su suknja grča, zavijača i suknja u levle.

1. **suknja grča** (u etnološkoj zbirzci Muzeja u Trsteniku samo sudve suknje ovog tipa) je ime dobila po utkanim naborima. Ove suknje su tkane na horizontalnim razbojima, psebno tehnikom „navijanja na grču“. Suknje su crne osnove sa crvenim odnosno ljubičastim vertikalnim dangama. U Bučju je živela tkalja koja se specijalizovala za ova tip suknji – Marija Cvejić (1907-1990). Suknja grča je bila veoma omiljena i široko rasprostranjena u trsteničkom kraju u periodu između dva svetska rata.

2. **suknja zavijača (zavjača, zevjača, zavljača)** je ime dobila po načinu na koji se nosila – u početku se suknja zavijala oko ženskog struka i tako pričvršćivala kopčom ili dugmetom. Kasnije će sve suknje u trsteničkom kraju biti zvane ovim terminima kojima su se dodavali i dugi termini:

3. **suknja meleska (melezarka)** je najčešće pamučna ili lanena suknja, ime je dobila po tehnici tkanja – dvonitnim tkanjem ili pretkivanjem;

4. **suknja izlivka (izlivarka)** je vunena teška suknja koja je ime takođe dobila po tehnici po kojoj je tkana – izlivanjem;

5. **suknja „u levle“** je svečani tip suknje, takođe je dobio ime po tehnici tkanja. Ove suknje su se nosile u specijalnim prilikama

6. **suknja ubirača (nabirača, prebirača)** je dobila ime po naborima koji su se formirali šivenjem oko pojasa. Nabori su išli prednjim delom suknje do kukova.

7. **suknja plisirkaje** poseban tip suknje koja je tkana na razboju tehnikom plisiranja. Po ovoj tehnici je čitav tip suknje dobio ime.

Trstenički kraj je veoma interesantan jer ga Morava deli na dva dela. Kraj sa leve strane Morave – Levač, je pod uticajem Šumadije, a sela sa desne strane koja pripadaju Zapadnom Pomoravlju i koja po dijalektu spadaju u kosovsko-resavski tip, imaju uticaj i Kosova i južne Srbije. Osim toga, kroz Trstenik, u potrazi za poslom ili boljim životom, usled migracija stanovništva, dolaze ljudi iz raznih krajeva Srbije, koji u ovaj kraj donose svoje običaje i narodnu nošnju. Iz svih ovih razloga, upravo se u Trsteniku javlja specifičan tip suknji koji se ne može naći ni u jednom drugom kraju.

Kada se osvrnemo na period duži od stotinu godina nastanka i razvoja „trsteničke suknje“ ono što se neosporno nameće oku posmatrača jeste brojnost oblika i raznovrsnost tehnike tkanja, kao i kolorit u najvećoj meri izražen u beskrajnom nizu raznobojnih pruga. U jednovjekovnom razvoju trsteničke suknjei smena više generacija žena kao njenih stvaralaca, svaka od njih je stvarala svoju

suknju. To je razlog zašto u etnološkoj zbirci suknji trsteničkog muzeja ne postoje dva jednaka primerka.

Kolekcija sukanja iz etnološke zbirke trsteničkog muzeja čuva suknje trsteničkog kraja od sredine 19. veka pa do polovine 20. veka. Javljaju se pod različitim nazivima – zavjača, meleska, u levle, ukrsnice.. Tehnika tkanja ovih suknji je raznovrsna: izlivka, u levle, na dasku, dvonitna, plisirka, grča. Dvonitna tehnika tkanja je prastara tehnika i obuhvata vreme od neolita preko slovenskih vremena i traje do danas, dok tehnika tkanja u levle ima koren još iz srednjeg veka. Ove suknje su tkane od običnog vlakna, vune, lana, pamuka, konoplje, sa dodatkom vunice, svilice, srme.

Na ovim suknjama dominira motif pruga „dangi“ koje su pojedinačne ili u snopovima ili mogu biti nazubljene. Cvetni i geometrijski motivi su izrađeni tehnikom veza ili „na dasku“. Motivi i boje na suknjama su uzimani sa peškira, pokrivača za glavu koje sadrže elemente duboke starine. Boje pamučnih i lanenih letnjih suknji su bele, modre i crvene (aleve) u kombinacijama sa mrkim, žutim, belim, crnim, ljubičastim i zelenim. Vunene suknje koje su se nosile zimi obično tamnijih boja, sa motivom dangi (prugi).

Suknje su rađene na spravama primitivne izrade, strog porekla, oblika. Te sprave su: razboj, preslice, motovila, čekrci. Sve suknje su kao ukras imale satensku ili pamučnu piju (trake) koja je u početku imala praktičnu namenu, a to je zaštita materijala od habanja, da bi kasnije ove pije poprimile i estetsku ulogu.